

BÍRÓ FERENC

NYOLC BÉKÉS MEGYEI TELEPÜLÉS DŰLŐNEVEI

1. Közismert dolog, hogy vidékenként és koronként más-más földrajzi objektumok emelkedhetnek ki tájékozódási, gazdasági, hadászati stb. fontosságukkal a többiek közül a lakosság számára, s ezek nevei általában a jelölt objektumok jelentőségének megfelelő helyet foglalnak el az egyes települések helynévrendszerében. Jogosnak látszik tehát e neveket külön is bemutatni egy adott időszakban. Ezért gondolhattam arra, hogy egy tájegység szomszédos településein megvizsgálom a földrajzi nevek egyik legjellemzőbb típusát. Mivel a választott vidéken a XVIII. sz. eleje óta folyamatosan a mezőgazdasági termelés a meghatározó, így az erre szolgáló megművelt határrészek, szántóterületeket is magukba foglaló határrészek vagyis a dűlők neveit választottam elemzésem tárgyául.

Mind a helynév-, mind a denotátumfajtaiknak, vagyis a dűlőneveknek és a dűlőknek a csoportja mint téma a megválaszolendő kérdések egész sorát veti fel az elemzőben.

Mi a dűlő? A dűlők mint földrajzi objektumok mutatnak-e eltérést vidékenként? Azonos településeken, tájegységeken, nyelvjárásokban megfigyelhető-e a különböző korszakokban a dűlőknek tekintett egységek változása? A nevek mint nyelvi elemek oldaláról nézve, mi a dűlőnév, eltér-e a dűlőnevek jelentése, vagyis más-más denotátumfajtaira vonatkoznak-e a magyar nyelvterület egyes részein? E denotatív jelentések a nyelvjárások történetében módosultak-e? Ha ez utóbbi kérdésekre igen a felelet, tovább gondolhatjuk, melyek ezek a nyelvjárási és nyelvtörténeti különbségek, változási folyamatok stb. A nevek szerkezetét vizsgálva, általánosan jellemző-e rájuk a kétrészség? A *dűlő* alaprésznek mi a szerepe? Jelzős és határozós viszony egyaránt előfordul-e a névrészek kapcsolatában? Milyen az egyes szófajok szerepe a névalkotásban? Miféle névalkotással keletkeznek a dűlőnevek? Röviden e kérdések megválaszolásához szándékozik adalékokat szolgáltatni jelen kis dolgozatom.

2. Fejtegetésemben csupán egy, földrajzi egységnek számító magyar tájnak és nyelvterületnek, a Körösök vidékének dűlőneveivel kívánok foglalkozni. A terület maga jórészt a tiszántúli Nagy- és Kissárréthez tartozik, másrészt a Fehér- és a Fekete-Körös összefolyásának, a Berettyó és a Sebes-Körös találkozásának, valamint a Kettős-Körös és a Berettyóval egyesült

Sebes-Körös torkolatának és így a Hármaskörös legelső szakaszának közvetlen környékét, vagyis a Körösök összefolyásának vidékét foglalja magában. Közigazgatásilag Békés megye részét képezi, az egész Békési járás, a Szeghalmi járásnak több mint a fele és a Szarvasi járásból Gyoma területe alkotja. E körülhatárolt területen a XX. század közepéig nyolc, egymással szomszédos település (zárójelben további rövidítésük): Békés (B), Dévaványa (D), Gyoma (G), Körösladány (L), Köröstarcsa (K), Mezőberény (M), Szeghalom (S) és Vésztő (V) osztozott. E települések méretére jellemző, hogy határuk együttes nagysága majdnem 1600 km². A környék XX. századi arculatának kialakításában a legjelentősebb tényezők: az 1855–79 között végzett folyószabályozások, a földosztások, a tagosítások, az egyenes közlekedési utak kijelölése, a tanyarendszerek kiépítése. A XIX. sz. előtti időkben vidékünkön a terület túlnyomó részét időszakosan (akár az év felében is) víz borította; ez összefüggő mocsarat, lápot hozott létre, így e helyeken csupán nádas, rét, legelő, ligetes erdő segítette az egykori lakosok megélhetését, adott lehetőséget nagyszámú állat tartására. A másik megélhetési forrás és fő foglalkozás a korábbi évszázadokban is a foltszerűen vagy csíkokban kiemelkedő ármentes felszínen végzett mezőgazdasági termelés volt, a víz visszaszorításával pedig meghatározó termelési ággá vált. Az emberi élet szempontjából tehát a Körösök mentén a termőföldnek, a megművelt határreszeknek a XX. századhoz közeledve mind nagyobb lett a jelentősége, s ez megmutatkozott az egyes településeken ezekre használt nevek számában és a helynévrendszerekben betöltött szerepükben, megterheltségükben is. Amint tehát nőtt az itteni lakosok körében a földművelés, a növénytermesztés szerepe, ezzel párhuzamosan a szántónak használt föld értéke és mértéke, mind nagyobb szükség lett ezek elnevezésére, s e nevek egyre meghatározóbbak lettek az egyes települések névrendszerében.

3. A jelen dolgozatban bemutatandó földrajzi nevek különböző szerzők más-más kiadványban megjelentetett vagy kéziratban lévő adattáraiban találhatók. A települések betűrendjében ezek a következők: Szabó Ferencné–Szabó István, Békés földrajzi nevei: Békés város néprajza. Szerk. Dankó Imre. Békéscsaba, 1983. 93–177. Bereczki Imre, Dévaványa helynevei. Kézirat. 1980. (Magyar Országos Néprajzi Múzeum Adattára, Budapest) Hévvízi Sándor, Gyoma földrajzi nevei: Gyomai tanulmányok. Szerk. Szabó Ferenc. Gyoma, 1977. 422–483. Bíró Ferenc, Körösladány földrajzi nevei. Kézirat. 1990. Bíró Ferenc, Köröstarcsa földrajzi nevei. Kézirat. 1994. Adamik Mihályné–Molnár Ambrus, Mezőberény határának története és helynevei: Mezőberény története. Szerk. Szabó Ferenc. Mezőberény, 1973. II. 119–154. Implom József, Szeghalom földrajzi nevei. Kézirat. 1951. (Sárréti Múzeum, Szeghalom) Molnár Ambrus, Szeghalom határának helynevei. Kézirat. 1985. (Sárréti Múzeum, Szeghalom) Udvari-Nagy István, Szeghal-

mi objektumok, 1944: Szigeti Endre emlékkönyv. Szerk. Udvari-Nagy István. Szeghalom, 1992. 295–298. Szarka Sándorné, Szeghalmi utcanevek. Kézirat. 1991. (Sárréti Múzeum, Szeghalom) Domokos Zsuzsanna, Vésztő határának és belterületének földrajzi nevei: Vésztő története. Szerk. Szabó Ferenc. Vésztő, 1973. 385–435.

4. A választott helynévfajta bemutatásához szükség van a maga és a jelölt objektumtípusa fogalmának a tisztázására, amint azt például Juhász Dezső tette a tájnevekkel kapcsolatban (A magyar tájnévadás. Bp., 1988. 9–12). A dűlő fogalma előkerül szinte minden általános és speciális szótárban (ÉrtSz., ÉKSz., TESz., ÚMTSz., SzamSz., SzegSz., ErdMSzT. stb.), több lexikonban (Magyar néprajzi lexikon, Új magyar lexikon stb.), valamint a földrajzi névi adattárak, feldolgozások és tanulmányok egész sorában: a megyei és járási névgyűjtemények megjelent kötetei, Penavin Olga–Matijevics Lajos, Zenta és környéke földrajzi neveinek adattára. Újvidék, 1980. stb.; Balogh László, MNy. LXVIII (1972): 455–6; Benkő Loránd, A Nyárádmente földrajzinevei. MNyTK. 74. sz. Bp., 1947. 34; MNy. XLIX (1953): 474–5; Geleji Aladár, MNy. XLIX (1953): 473–4; Hajdú Mihály, A vásárhelyi-pusztai földrajzi nevei. MNyTK. 133. sz. (1973) 29–31; Kázmér Miklós, Alsó-Szigetköz földrajzi nevei. MNyTK. 95. sz. 1957. 27; Kovács István, MNy. LIX (1963): 469–71; Mészárosné Varga Mária, Bazsi helynevei. MND. 6. sz. Bp., 1978. 35; Mező András, MNy. LXIV (1968): 52–3 stb. A felsorolhatatlanul sok meghatározás, értelmezés természetes módon többnyire különbözik egymástól, elsősorban területi (nyelvjárási) és időbeli tényezők miatt. A Körösök vidékéről áttanulmányozott adattárak alapján azt tapasztaljuk, hogy a dűlő a helynevekben és a mindennapi beszédhelyzetben háromféle denotátumra vonatkozik: 1. a település külterületének még a folyószabályozások előtt, elsősorban természeti-földrajzi és kevésbé néprajzi-kulturális, történelmi-társadalmi és gazdasági tényezők hatására kialakult viszonylag nagyobb része, egysége; vagyis a helység olyan határrésze, amelyet a lakosok általában csak részben (ritkábban egészében) művelnek meg, fognak hasznosításba, a kis tájrész tehát szántóföldet is foglal magában, vagy éppen e területi egység szántónak használt körülhatárolt darabja; a szántón kívül, mint a nagyobb tájakon, a dűlőn más földrajzi objektumok is megtalálhatók (voltak): vízfolyás, vízállás, nádas, erdős-ligetes hely, magaslat és/vagy lapály, út, legelő, rét, épület stb., mindezekből akár több is; 2. a település külterületének többnyire a folyószabályozásokat követően mesterséges úton, a helyi lakosság közreműködésével, mérnöki tervezéssel kialakított, egyenes úttal és/vagy árokkal, (far)mezsgyével határolt, leginkább négyszög alakú darabja; az útra, dűlőútra egy vagy két oldalt véggel kinyúló, egymással szemben elhelyezkedő szántóföldek táblái; tehát földúttal, dűlőúttal elválasztott (vagy összekapcsolt) két (több kisebb parcellából álló) nagy alapte-

rületű szántóföldi tábla, az úttal párhuzamos másik végüket farmezsgye, árok, településhatár stb. zárja le; a négyszögnek a dűlőúttal szomszédos két oldalán országút, kövesút, keresztút, vízfolyás stb. húzódik; 3. az országútnál keskenyebb, abból, kövesútból vagy más dűlőútból kiágazó, gyakran egymással párhuzamos, a dűlők (2) között vezető, leginkább egyenes vonalú szekérút, földút, dűlőút.

Amint a dűlő értelmezését tartalmazó tudományos munkák száma igen tekintélyes, ugyanígy a dűlőnév terminus előfordulásának sincs se szeri, se száma. Még a felsorolásukra sem vállalkozhatok. A szerzők felfogásbeli, így dűlőnév-használatbeli különbségei is zavaróak. Meg kell említenünk az egységesítő törekvések közül a Hajdú Mihályét (NÉ. 2. sz. [1979] 21); a Bachát Lászlóét (NÉ. 2. sz. [1979] 32) vagy újabban a Hoffmann Istvánét (Helynevek nyelvi elemzése. Debrecen, 1993. 39). A Körösök környékének földrajzi neveit ismerve, felfogásom közel áll az övékhez. Egyszerűen úgy gondolom, ha a helység neve helységnév, a tájegységé tájnév, az utcáé utcanév, a tanyáé tanyanév; akkor a dűlőé (az 'út' jelentésűt kivéve) a dűlőnév, így kizárólag a dűlőnek tartott (az 1. és 2. értelmezés szerinti) objektumokra vonatkozó tulajdonneveket tekintem dűlőneveknek.

5. Ha időben vizsgáljuk a dűlőket és a dűlőneveket, azt látjuk, hogy (mivel a XVII. sz. előtti időből biztos adattal alig rendelkezünk, de feltehetőleg ezekben az évszázadokban is és) a XVIII., XIX. században a dűlő 1. jelentése élhetett, részben művelt határrészre, majd csak e határrész művelésbe fogott darabjára vonatkozott. Körösladányban például ugyanazt a területet jelölte a *Kengyelköz* és a *Kengyelközi/dűlő*, a *Sárréti* és a *Sárréti/dűlő*, a *Vesszősér* és a *Vesszőséri/dűlő*, de ez utóbbi mellett megjelent a *Vesszősér/közép/dűleje* és a *Vesszős/híd/dűleje* név is, ez a kettő már egyértelműen csak szántóföldet (*Vesszősér* nevű dűlőből-határrészből egy darabot) jelöl. A XIX. sz. végétől a XX. sz. közepéig, végéig megszorodtak, uralkodóvá váltak az újfajta, a mesterséges és a szabályos tagolást követő dűlőnevek. Körösladányban ilyenek a: *Bacsó/dűlő*, *Bernát/dűlő*, *Pék Sánta (Imre)/dűlő*, *Vas Marton/dűlő* stb. A kétfajta dűlőnévrendszer harca folyt a XX. sz. közepéig, valószínűleg az utóbbiak kiszorították volna a korábbiakat, ha nem következik be újabb, gyökeres, nyelven kívüli változás, a kollektivizálás és annak minden következménye. Így a dűlőnevek mindkét csoportjának ismerete, használata és száma erősen megfogyatkozóban van.

6. Az érintett települések mikrotoponimáinak a száma 12 290 (ezt 22 232 névrész alkotja), közülük – az objektumuk fontosságának megfelelően – igen jelentős mennyiségű, 1742 a dűlőnév. Szerkezetüket tekintve, Hoffmann István (i. m. 43–54) terminusaival élve, megtalálhatók közöttük egy- és két-részesek egyaránt. A helyfajtát kifejező *dűlő* egyrészes nevet egyetlenegyszer sem alkot, de más dűlőt jelentő egyszerű köznév sem. Az összetettek

közül is ritkán használtak fel egyet-egyet: *Határdűlő* (4), *Kereszdűlő* (2), *Fűaljdűlő* (2), *Vakdűlő* (1). Az egyrészese nagy-nagy többsége (864) másodlagosan, harmadlagosan vált dűlőnévvé, így bennük más típusú objektumok nevei tűnnek elő: B: *Akasztóhalom, Bőfok, Hidasát, Kolduszug, Háromkörtés* stb.; D: *Atyaszeg, Csárdalapos, Dombrev, Kétérköz* stb.; G: *Csergettyűfok, Előhalom, Ivánfenék, Lénártállás* stb.; K: *Ösvenhegy, Gácshát, Nagytelek, Juhászföld* stb.; L: *Büngösdpart, Gyalomvölgy, Kenyelköz, Kerektő* stb.; M: *Dőghalom, Feketeugar, Juhkút, Lászlózug* stb.; S: *Bocskorér, Érmellék, Hosszúsziget, Kereksár* stb.; V: *Csótlapos, Kertmeg, Tarárvágás, Veresláp* stb. A csupán egy főelemet tartalmazó egyrészese nevei szintén (valamilyen módon, de) másodlagosan váltak dűlőnévvé, korábban ezek is más típusú objektumok nevei voltak, vagy más helynevek részét képezték. A dűlőnevek közül ezek hordozzák a legkevesebb információt, ugyanakkor a leggyakrabban használtak. Az eredeti nevek bizonyos névrészi funkcióit megőrizték. B: *Határ, Hidas, Pece, Völgy* stb.; D: *Aklos, Berek, Sivalkodó, Zsombokos* stb.; G: *Bárányos, Folyás, Konyha, Nyilas, Ózed* stb.; K: *Csukás, Gerebcsény, Lapos, Mérges* stb.; L: *Cserepes, Délló, Fás, Kenyel, Korhány, Kuruttyoló* stb.; M: *Csitó, Dinnyés, Kápolna, Nyomás* stb.; S: *Cakó, Geszlencs, Hereföld, Koplaló* stb.; V: *Báldogos, Cigoró, Németi, Suttogó* stb.

A dűlőneveknek majdnem a felét kitevő (869) többi, kétrészese névben uralkodó helyzetű a *dűlő* alaprész (596), ezek között is újabb jelentésében lett a legaktívabb névalkotóvá (356). Településenként két-két példát közlök a régi és az új jelentésére (a bővítményi rész különböző típusait is szemléltetve együtt): B: *Földvár/dűlő, Kápolnás/dűlő – Romvári/dűlő, K. Nagy/dűlő* stb.; D: *Fudéri/dűlő, Katalaszegi/dűlő – Cifra/dűlő, Csontos/dűlő* stb.; G: *Előhalmi/dűlő, Kölesfenéki/dűlő – Cs. Szabó/dűlő, Zilahi/dűlő* stb.; K: *Edeleszug/dűlő, Középszállás/dűlő – Gál János/dűlő, Kozma/dűlő* stb.; L: *Dióhalom/dűlő, Nadoréri/dűlő – Lőrinc/dűlő, Mária/dűlő* stb.; M: *Borjúrét/dűlő, Dombház/dűlő – Kohut/dűlő, Králik/dűlő* stb.; S: *Cigányéri/dűlő, Nagylaposi/dűlő – Bogáti/dűlő, Hatházi/dűlő* stb.; V: *Görögalmi/dűlő, Nagyközi/dűlő – Gatyás Kis/dűlő, Zugi Turbuc/dűlő* stb. Kevés dűlőnévben (22) egyéb földrajzi köznévi (földek, határrész, rész) jelzi a hely fajtáját. G: *Előhalmi/földek, Pusár/földek*; L: *Guzsalyi/rész, Sebeséri/határrész*; S: *Balkányi/rész, Halasi/rész* stb. Jelentős az olyan dűlőneveknek a száma (251) is, amelyekben alaprészként bizonyos régebbi dűlőnevek megnevező funkcióban vannak jelen. B: *Andor/Megyer, Belső/Hidasér* stb.; D: *Ellik/Fudér, Külső/Atyaszeg* stb.; G: *Közös/Bala, Örökös/Nyilas* stb.; K: *Kis/Mérges, Nagy/Mérges*; L: *Belső/Majta, Kis/Tekerő, Külső/Csécseri* stb.; M: *Kápolna/Bögge, Tót/Keselyős* stb.; S: *Berger/Cséfány, Éh/Balkány, Második/Torda* stb.; V: *Közép/Kerekalja, Nagy/Ormágy* stb.

Bővítményi részként legmegterheltebbek a személynevek, amelyek a dűlő egyik birtokosát, föld- és tanyatulajdonosát jelzik a nevekben (286), közszóval egyéb földhasználót csekély mértékben neveztek meg (9). A személynevek legkülönbözőbb változatait felhasználták az egyes dűlők nevének megalkotásában, hasonló módon, mint a tanyanevek esetében (Hegedűs Attila, NÉ. [1980]: 14–22); mégis uralkodó alakként a családnevek jelennek meg bővítményként. (Példák a *dűlő* alaprésznél.) Az alaprészi helyzethez hasonlóan bővítményként is igen gyakoriak megnevező funkcióban a korábbi dűlőnevek, azok a nevek, amelyek a *dűlő* névrésszel való kiegészülésük előtt önmagukban is az adott helyre vonatkoztak, képesek voltak a lakosság számára önmagukban is egyedíteni a föld meghatározott darabjait. B: *Soványhát/dűlő*, *Povádi/dűlő* stb.; D: *Fudéri/dűlő*, *Órhalmi/dűlő* stb.; G: *Csapószigeti/dűlő*, *Kölesfenéki/dűlő* stb.; K: *Edelesi/dűlő*, *Középszállás/dűlő* stb.; L: *Dondorogi/dűlő*, *Méhes/dűlő* stb.; M: *Döghalom/dűlő*, *Útfél/dűlő* stb.; S: *Lukács/dűlő*, *Pakác/dűlő* stb.; V: *Haládi/dűlő*, *Pányádi/dűlő* stb. Más helyfajta megnevező földrajzi nevek is sűrűn kerültek meghatározó tagként dűlőnevekbe, kifejezve a dűlőnek ehhez a más helyhez való viszonyát (a mellettséget, a közelséget, az azzal való érintkezést stb.): B: *Körös/dűlő*, *Sziksor/dűlő* stb.; D: *Cserépgyár/dűlő*, *Ötfai/dűlő* stb.; G: *Gépállomás/dűlő*, *Gyár/dűlő* stb.; K: *Gát/dűlő*, *Kállózug/dűlő* stb.; L: *Folyásmelléki/dűlő*, *Tüdősgát/dűleje* stb.; M: *Bélamajori/dűlő*, *Görbeszín/dűlő* stb.; S: *Sütőnyárfá/dűlő* stb.; V: *Irázi/dűlő*, *Körösparti/dűlő* stb. A közszavak közül bővítményi részként a legmegterheltebbek a méretet kifejező melléknév: a *kis* és a *nagy*, 158 névben; mindig megnevező funkcióban lévő dűlőnévi eredetű alaprészek előtt. B: *Kis/Kamut*, *Kis/Földszoba*, *Nagy/Kanyaró*, *Nagy/Tordac* stb.; D: *Kis/Bajnóc*, *Kis/Dosztá*, *Nagy/Gástyás*, *Nagy/Réhely* stb.; G: *Kis/Nyilas*, *Kis/Varsány*, *Nagy/Juhos*, *Nagy/Pusár* stb.; K: *Kis/Mérges*, *Nagy/Mérges*; L: *Kis/Bikeri*, *Kis/Tekerő*, *Nagy/Korhány*, *Nagy/Körtvélyes* stb.; M: *Nagy/Rókás*; S: *Kis/Halas*, *Kis/Siskás*, *Nagy/Sertésér*, *Nagy/Szuha* stb.; V: *Kis/Szilad*, *Kis/Szopor*, *Nagy/Ormágy*, *Nagy/Pányád* stb. Egyéb közszó összesen 113 névbe került bővítményi részként, közöttük legtöbbször a dűlő viszonyított helyzetét kifejező *belső* és *külső* melléknév fordul elő (24), az egyéb sajátást, más funkciót kifejező közszavak 1-2 előfordulásúak.

A névrészek szintaktikai viszonyát tekintve, megállapítható, hogy kivétel nélkül mindegyik jelzős szerkezetet alkot, J. Soltész Katalinnak (NÉ. 11 [1986]: 79) más tájakról származó adataival ellentétben egyetlen határozós szintagma sem bukkan fel a jelzett adattárakban. E tény is a kétrészes dűlőneveknek a viszonylag késői keletkezése mellett szól; a *dűlő* akkor alkotott helynevet a feltárt nevekben és időben, amikor már főnévként szolgált (az igenévi vonzatát elveszítve) névalkotó eszközként.

7. Tanulságos megvizsgálni a vidék 1742 dűlőnevének a keletkezési módját is. A 869 kétrészes név közül szintaktikai szerkesztéssel jött létre 647: köztük legtipikusabb a személynévi előzményt tartalmazó (286), valamint a más földrajzi objektum nevét őrző (90) bővítményi részű és földrajzi köznévi (*dűlő*) alaprészű nevek csoportja. (Példák az előző fejezetben.) A legváltozatosabb nyelvi eszközöket felvonultató nevek (271) a régi, eredeti dűlők-határrészek differenciálódásakor ezek neveiből mint az újabb dűlőnevek alaprészeiből (megnevező funkcióval, ritkán a *dűlő* közszóból) és különböző közszavaknak (leggyakrabban melléknevek) az előbbiekkal alkotott kapcsolataiból keletkeztek, e jelzők leginkább a dűlő valamely sajátosságát (méretét, alakját, állapotát, viszonyított helyzetét, eredetét stb.) fejezik ki. (Példák az előző fejezetben.)

A szerkezeti változások közül a kiegészülés és a képzéses kiegészülés (Hoffmann István i. m. 131–5) hozott még létre nagy számban (222) kétrészes dűlőneveket. Ezekben az eredeti, régi dűlő-határrészneveket toldották meg a hely fajtájának érzékeltetésére a *dűlő*, *földek*, *határrész*, *rész* köznévekkel. (Példák a dűlő alaprészű kétrészes nevek között.)

Jóval nehezebb meghatározni az egyrészes dűlőnevek (873) keletkezési módját, névtáraink nem teljes történeti adatolása miatt egészen pontosan lehetetlen is. Így csak a főbb tendenciák vázolhatók fel. Nagy a valószínűsége annak, hogy e nevek többsége (ha nem az egésze) másodlagos fejlemény. Aránylag egyszerűbb a dolgunk a szerkezetileg két főelemes nevekkel (437). B: *Bőfokzug* stb.; D: *Őrhalomszög* stb.; G: *Kősziget* stb.; K: *Felsőföld* stb.; L: *Sebesér* stb.; M: *Feketeugar* stb.; S: *Feneketlentő* stb.; V: *Veresláp* stb. Ezek elemzése külön dolgozatot érdemelne. Mindegyik név átment valamilyen (esetleg több) jelentésváltozáson (Hoffmann István i. m. 89–119), vagyis jelentésbeli névalkotással lett dűlőnévvé; a nevek egyszerű áttekintésével is látható, hogy a névátvitel, azon belül is a metonimikus helynévalkotás az uralkodó közöttük: folyó- és állóvizek, kutak, vízparti helyek, térszínformák, legelők, építmények nevei váltak nagyobb területek (dűlők-határrészek) neveivé. Bizonyára emellett sok esetben jelentésszűkülés vagy -bővülés is történt, ezek tisztázására sokkal alaposabb helyismerettel kellene rendelkezünk. Jelentéshasadás néhány (9) összetett földrajzi köznévi eredetű névben ment végbe (*Fűaljdűlő*, *Határdűlő* stb.).

A legváltozatosabb keletkezési módokkal az egy főelemes dűlőnevek (420) körében találkozhatunk, hozzátehetjük, a legtöbb bizonytalansági tényezővel is, egy-egy név ugyanis más-más névalkotással is keletkezhetett. Az adattárakból a változás menete nem mindig követhető nyomon, kitűnik azonban, hogy többségük keletkezésében a jelentésbeli névalkotás vagy a szerkezeti változás valamelyik fajtája (Hoffmann i. m. 121–42) játszott közre. Metonimikus névátvitellel sok középkori falunév őrződött meg dűlőnév-

ként. B: *Csarna, Csatár, Gyúr, Mető, Murol* stb.; D: *Balla, Ecseg, Sima*; G: *Ege, Ózed, Varsány*; K: *Edeles, Szentjános*; L: *Fás, Károly, Környe, Méhes, Sűvöltő* stb.; M: *Kereki*; S: *Borsa, Balkány, Cséfény, Torda* stb.; V: *Csolt, Németi, Pányád*. Ugyanígy régi vízfolyásoké. B: *Macskás, Maró* stb.; D: *Bundás, Doszta, Rigalyos* stb.; G: *Billentő, Boroszló* stb.; L: *Kengyel, Majta, Pakac* stb.; M: *Büngösd, Balaton* stb.; S: *Cakó, Ernyős, Halas* stb.; V: *Békás, Szilad* stb. Az adatolás hiányossága miatt eldönthetetlen, hogy nagyszámú egy főelemes név eredeti jelentésében ellipszissel rövidült-e meg, és aztán történt névátvitel, vagy előbb volt a névátvitel, és azt követően redukció. B: *Hidas/hát>Hidas* ('hátas föld')>*Hidas* ('dülő') vagy *Hidas/hát> Hidas* ('dülő')>*Hidas* ('dülő'). Ellipszissel a *dülő* alaprész maradt el Köröstarcsán 29 új dülőnévben, a puszta személynévi előzmény, az eredeti bővítményi rész önmagában jelöli a dűlőt (*Áchim, Bacsó, Csúráj, Kis Szilasi, Tamás Szabó, Zihari* stb.). Ismeretlen, bizonytalan eredetű 45 egy főelemes név. A deetimologizációra kevés biztos példánk (7) van. D: *Nádösvény>Nádasven*; L: *Bikaeri>Bikeri, Szilvarív>Szilveri* stb. A vidék egyrészes, egy főelemes dülőneveinek a vizsgálata e kis érintőleges utalásoknál alaposabb, részletezőbb kifejtést igényelne.

Összegezve elmondhatom, hogy a Körösvidék vizsgált, nyolc nagy határú települése dülőneveinek létrejöttében legaktívabban a *dülő* földrajzi köznév, a földtulajdonosok személynévei és a korábbi természeti-földrajzi állapotokat tükröző más helyfajták nevei játszottak közre. A névalkotás módjai közül pedig a szintaktikai (jelzős), a jelentésbeli (metonimikus) és a szerkezeti (ellipszis, redukció, kiegészülés) változások voltak a legproduktívabbak. A szóbeli, népi használatban inkább a rövidebb formák, a hivatalosban és írásbeliben pedig a több információt hordozó hosszabbak fordulnak elő elsősorban.